

כסלו תשע"ז

דפדפון

בין הדף היומי ופרשת השבוע

ועד זקנה אני הוא – לפרשת תולדות

של אברהם עד כדי כך שנאלץ לבקש 'רחמים' בלהיות זקן? מה נורא כל כך בעובדה שמחליפים בטעות ביןך לבין בנך?

התשובה לשאלה זו נעוצה במילותיה של הגמרא שלמדנו, המשקפות היטב יותר מכל את השיח אודות מערכת היחסים המורכבת בין הורים לילדים. על אף הכמיהה הטבעית לקרבה ואהבה בין הדורות, מן הראוי שהורה וילדו יראו שונים זה מזה וזאת משתי סיבות:

- לחזק את מעמדם של ההורים ולעורר אצל ילדיהם יראת כבוד כלפם כמי שהעניק להם חיים ומנחיל להם את מורשת הדורות. שורשי הרעיון נעוצים כבר בציוויים שונים הקוראים לכבד את ההורים ואת המבוגרים. מסיבה זו על פי צוואת ר' יהודה החסיד עוד במאה השנייה אסור לאדם לשאת אישה ששמה כשם אמו או ששם אביה כשמו שלו כדי למנוע מצב שבו יקרא אחד מבני הזוג לרעהו בשמו, וייווצר הרושם, שילד יכול לפנות להוריו בשם הפרטי.
- על הדור הצעיר להבין שמוטלת עליו החובה להוסיף נדבך חדש על מסורת העבר, ולא במקומה ועל חשבונה.

אברהם מפיל תחינה לפני הקב"ה שיצחק לא יהיה העתק מדויק שלו אלא יתפקד כאדם נפרד, בעל ייחוד ועצמאות משלו.

ברגע שבו מתחילה התורה להפנות את תשומת הלב כלפי יצחק, מתגלה אישיותו המיוחדת. דמות שונה מדמותו הדינמית והיצירתית של אברהם ההולך למסעיו שוב ושוב והמצוי בתנועה מתמדת. לעומתה דמות יצחק, המתבונן אל תוך נפשו פנימה, ומעולם לא יוצא מגבולות הארץ המובטחת.

אברהם, בתובנה חינוכית מדהימה מבין כי אם לא יושם קץ לבלבול הנובע מהדמיון הפיזי בינו לבין יצחק ייתכן שבנו יצחק לא יבין לעולם את הצורך לגבש זהות נפרדת מזו של אביו ולהיות הוא עצמו.

המילה הזקן מופיעה בתנ"ך בהקשרים שונים.

בתנ"ך מופיעה המילה 'זקן' 36 פעמים, מתוכן רק 25 פעמים מתארות אדם ספציפי כזקן. בספר בראשית בו אנו נמצאים לקראת סופו מופיעה המילה זקן 9 פעמים וכולן כמתארות אדם ספציפי. כך שלמעלה משליש מהופעת המילה זקן כמתארת אדם ספציפי נמצא בספר בראשית.

אומרת הגמרא במסכתנו מסכת בבא מציעא דף פ"ז עמוד א': "עד אברהם לא היה זקנה מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם משתעי בהדי יצחק בהדי יצחק משתעי בהדי אברהם אתא אברהם בעא רחמי והוה זקנה שנאמר (בראשית כד-א) ואברהם זקן בא בימים עד יעקב לא הוה חולשא אתא יעקב בעא רחמי והוה חולשא שנאמר (בראשית מח-א) ויאמר ליוסף הנה אביך חולה...."

ולכאורה קשה, שהרי כמה שורות לפני כן רב חסדא דורש את המלים 'אחרי בלותי היתה לי עדנה' שאחרי שנתבלה הבשר ורבו הקמטים התעדן הבשר ופשטו הקמטים. הרי זה סימן מובהק לזיקנה, ואי אפשר לומר שזה קרה אחרי שאברהם ביקש כי כתוב בפירוש שעשה כן כדי שלא יתבלבלו בינו ליצחק ואיך יתבלבלו אם יצחק עוד לא נולד אז?

יש מספר דרכים ליישב קושי זה ונסקור חלק מהן. אחת ההצעות לפירוש מופיעה בספר כבוד חכמים, הארות על אגדות ומדרשי חז"ל לר' יעקב לנדא זצ"ל נינו של הנודע ביהודה וכך הוא כותב: "עד אברהם לא הכירו בני אדם יתרון ומעלות הזקנה ולא נתנו יתרון וכבוד לאב על בנו ואולי חלקו כבוד ויקר לבן יותר מלאביו. עד שבא אברהם ולימד דעת את העם כי יתרון רב לאב על הבן, ולזקן על הנער, כי רבות חלפו עליו ממאורעות הזמן והמה הורוהו דעת ופעלו על כוחות גופו וגפשו להטיב המדות והדעות איש איש כפי מעלתו ומדרגתו.

ברוח דומה מבאר את חלק הגמרא הדין במילים עד יעקב לא הוה חולשא. שעד יעקב לא השיגו ביתרון ותועלת החולי לאדם טרם מותו, ויעקב למדס כי האדם באשר הוא נבדל בחייו ומרומם במדותיו ושכלו מכל החי, ככה עניין מותו צריך שלא יהיה באופן אשר יתדמה לחיות הארץ, אשר לא ירגישו בהעדרם ומיתתם עד הרגע האחרון ולא יכינו עצמם למות ונם לא יסדרו ולא יצוו לביתם, כי לא יצטרכו לכל אלה. לא כן האדם רב טוב ותועלת לו לחוש בוא עיתו טרם בואו למען יכין נפשו לאור באור החיים ולסדר ענייני ביתו אחריו.

בשל עלייה בתוחלת החיים נוצר יחס מורכב לזקנה. ברובו שלילי ומעורר חרדה, פחד ועצב.

האדם מטבעו נשבה בקסם ימי הנעורים וחיי נצח עוד מראשית ימיו בעץ החיים בגן העדן. בנקודה זו יש להבין כיצד בלבול הזהויות בין אברהם ליצחק הטריד את מנוחתו

אסוקי שמעתתא:

המרדכי פסק כאביי וכך פסק הרי"ף אך לא ציין שהלכה כאביי. ייתכן שהסיבה לכך היא שק"ל שאביי ורבא הלכה כרבא חוץ מיע"ל קג"ם וזה לא אחד מהמקרים. נמצא אפוא שההלכה הייתה צריכה להיות כרבא. כך גם פוסק הרא"ש.

כך משתמע גם מהשו"ע שפסק (בחור"מ שג, יא):

"רועה שומר שכר שהעביר הבהמות על הגשר ודחפה אחת מהן לחבירתה ונפלה לשבולת נהר (פי' מקום שמים נגרים בכח) ה"ז חייב שהיה לו להעבירם אחת אחת שאין השומר נוטל שכר אלא לשמור שמירה מעולה הואיל ופשע בשמירתן בתחילה והעביר כאחד אע"פ שנאנס בסוף בעת הנפילה הרי הוא חייב".

רבינו הרמח"ל בספרו מסילת ישרים בוחר לפתוח את ידת ה'נקיות' בענייני גזל, שרבים נכשלים בו ומביא בתור דוגמה את מידת נקיותו של יעקב בעניין זה.

בית אבטינס היו ממונין במקדש על הקטורת, אך לא יצאת מהן אשה מבוסמת מעולם ולא עוד אלא כשהיו נושאים אשה ממקום אחר היו פוסקין על מנת שלא תתבסמי כדי שלא יאמרו מפטום הקטרת הן מתבסמות. לקיים מה שנאמר 'והייתם נקיים מה' ומישראל'. (תוספתא יומא ב, ו)

ונסיים בדבריו הנפלאים של החתם סופר (שו"ת חלק ו - ליקוטים סימן נט) "כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה 'והייתם נקיים מה' ומישראל' ויותר אפשרי לצאת ידי החוב הראשון היינו ידי שמים יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות, כי הם חושבים מחשבות זרות".

שקיפות ואמינות, טוהר המידות כלפי הבריות וכלפי שמים- כך מכל אדם, ובודאי מהעוסקים בצורכי הציבור ובמנהיגיו. ולוואי ונזכה.

עובדה זו לא מפתיעה היות וספר בראשית הוא ספר הפרטים האנושיים בדרך ליצירת העם וכספר המרכז באישיות כה רבות רבים גם התיאורים כמילת 'זקן'.

כאמור הזקנה מופיעה בהקשרים שונים גם בתנ"ך וגם בחז"ל אך למותר לציין כי רוב האזכורים הינם במובן חיובי בעיקרו, שכן יש בה ניסיון חיים וצבירת ידע, הפחתת יצרים, וזמן פנוי לעסוק בתורה ובמצוות.

אחד מהמקורות המפורסמים הוא הגמרא בקידושין לב: שאומרת 'אין זקן אלא מי שקנה חכמה' ואפילו דורשת נוטריקון, זקן, זה קנה....(חכמה).

רבי נחמן בחיי מוהר"ן תנ"ד כותב: "לעולם אל יהא אדם זקן. לא צדיק זקן ולא חסיד זקן. הזקנה מידה מגונה היא, חייב אדם להתחדש תמיד, מתחיל וחוזר ומתחיל".

כאן יוצא רבי נחמן נגד אימוץ התכונות השליליות המיוחסות לזקנה ואומר שע"י אימוץ דרכי עבודת ה' של צדיקות וחסידות לא ידבקו באדם תכונות הזקנה.

הצדיק - מתרוצץ בכל ימיו ושנותיו לעבוד את ה' ולרצותו לא יכול להיות זקן שכן עלול הוא להיתפס ח"ו בתחבולותיו של מלך כסיל וזקן.

החסיד - בעבודתו על מידת השמחה יצליח להתחדש תמיד. הנה לנו שתי עצות כיצד לייחס ולהתייחס לזקנה בגישה חיובית.

בעז"ה בזכות הדבקות במובנה החיובי של הזקנה יתקיים בנו את שמודפס בסוף התפילה בחלק מהסידורים אחרי עלינו לשבח: "אל תירא מפחד פתאום....ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול.....". שפירושו שהקב"ה כפי שנשא אותנו ונשא לנו מאז ומעולם כן יעשה עד העולם, עד זקנה. אמן.

והייתם נקיים (בראשית לא – פרשת ויצא)

בפרשה מתנהל ויכוח נוקב בין יעקב ללבן על דיני עבודה וזכויות העובד. לכאורה מעמדו של יעקב היה שומר שכר, בשכר בנותיו של לבן, נברר אפוא את מעמדו.

בגמרתנו מסכת בבא מציעא דף צג. - : מובאת מחלוקתם של אביי ורבא האם עליו לשמור כדרך השומרים (רבא) או שמירה מעולה יותר (אביי) מתוקף העובדה שמקבל שכר.

שואל אביי מבריייתא בה כתוב עד כמה שומר שכר צריך לשמור? ומשיבה הבריייתא את מה שאמר יעקב ללבן 'אכלני חורב....!'. מכאן ראייה שצריך שמירה מעולה לא סטנדרטית.

רבא עונה שיעקב היה 'חזן מתא', קרי שומר העיר פשוט ולא במעמד של שומר שכר. כלומר יעקב הוא מקרה חריג של שומר שכר שקיבל על עצמו שמירה מעולה.

ש	ו	ה	ד	ג	ב	א
3 בבא מציעא דף סו	2 בבא מציעא דף סז	1 בבא מציעא דף סו				
10 בבא מציעא דף עה	9 בבא מציעא דף עד	8 בבא מציעא דף עג	7 בבא מציעא דף עב	6 בבא מציעא דף עא	5 בבא מציעא דף ע	4 בבא מציעא דף סט
17 בבא מציעא דף פב	16 בבא מציעא דף פא	15 בבא מציעא דף פ	14 בבא מציעא דף עט	13 בבא מציעא דף עח	12 בבא מציעא דף עד	11 בבא מציעא דף עז
24 בבא מציעא דף פט	23 בבא מציעא דף פח	22 בבא מציעא דף פז	21 בבא מציעא דף פו	20 בבא מציעא דף פה	19 בבא מציעא דף פד	18 בבא מציעא דף פג
		29 בבא מציעא דף צד	28 בבא מציעא דף צג	27 בבא מציעא דף צב	26 בבא מציעא דף צא	25 בבא מציעא דף צ